

Bouwsteen ten behoeve van het Strategisch Plan Natura 2000

H1320

Slijkgrasvelden

Oktober 2022, John Janssen

Samenvatting

Het habitatype slijkgrasvelden vormt een element binnen het bredere habitatype kwelders, dat een belangrijke rol speelt bij het beschermen van het achterland tegen de zee en de vastlegging van koolstof (*blue carbon*) in de bodem. De structuur & functie van het habitatype is feitelijk op orde op één uitzondering na: de soort Klein slijkgras is vrijwel overal verdrongen door Engels slijkgras. Er is echter een kentering: sinds enkele jaren is Klein slijkgras herontdekt, en inmiddels bekend van een handvol locaties. Vooralsnog is de verwachting dat Klein slijkgras verder zal uitbreiden (dan wel ontdekt worden), waarbij we vooralsnog ervan uitgaan dat deze soort op tenminste 20 plekken (km-hokken) moet voorkomen, om een levensvatbare populatie te hebben. Dit doel wordt mogelijk in 2030 al gehaald zonder enige maatregel.

I. Advies uit de bouwsteen

Landelijk doel

Vigerende landelijke doel (uit doelendocument, ministerie van LNV 2006) Behoud verspreiding, behoud oppervlakte en behoud kwaliteit. In een deel van de gebieden mag het areaal afnemen ten gunste van het habitatype H1330_A zilte pionierbegroeiingen (zeekraal).
Voorgesteld landelijk (tussen)doel voor 2030 Realisatie gunstige staat van instandhouding door (spontane) uitbreiding van Klein slijkgras tot 20 locaties, en behoud van verspreiding en oppervlakte
Voorgesteld landelijk (tussen)doel voor 2050 Behoud gunstige staat van instandhouding
Voorstel Gunstige Staat van Instandhouding Verspreiding, oppervlakte en structuur en functies waarbij de ecologische variatie en populaties van karakteristieke soorten flora en fauna in ons land duurzaam kunnen worden behouden. Vooralsnog gelden de volgende streefwaarden, waarbij op het moment dat deze bereikt zijn zal moeten worden geëvalueerd of het voldoende is om de beschreven variatie en flora en fauna te behouden. Verspreidingsgebied: 5800 km ² Oppervlakte: 8,4 km ² Structuur en functie: ≥75% oppervlakte in goede conditie, ≤15% in slechte conditie Typische soorten: ≥75% karakteristieke soorten flora en fauna in goede staat, ≤15% in slechte staat

Regionale opgave

Voor de Zuidwestelijke Delta geldt een specifieke opgave om de voorkomens van Klein slijkgras beter in beeld te brengen, en te onderzoeken in hoeverre verdere verspreiding van de soort mogelijk is.

Tabel 1. Oppervlakte-aandeel van Slijkgrasvelden (H1320) in de belangrijkste regio's op basis van oppervlaktegegevens in de Natura 2000-gebieden, met indicatie van grootte van de opgave voor de periode 2030/2050

Regio (bevoegd gezag)	Aandeel	Opgave
Friesland	< 5%	± (behoud)
Groningen	< 5%	± (behoud)
Noord-Holland	< 5%	± (behoud)

Zeeland	< 5%	± (behoud)
Grote wateren (zout)	>95%	± (behoud verspreiding en oppervlakte, en verbetering kwaliteit door uitbreiding aantal voorkomens Klein slijkgras)

Prioriteit

Laag

II. Inhoudelijke onderbouwing van de bouwsteen**1. Staat van Instandhouding (Svl)****Ecologische en geografische variatie**

De variatie binnen het habitatype is uiterst gering: slechts twee associaties worden tot het habitatype gerekend, de associatie van Klein slijkgras (het *Spartinetum maritimae*, in het profiel als “goede vorm” beschouwd), en de associatie van Engels slijkgras (*Spartinetum townsendii*, in het profiel als “matige vorm” beschouwd). De oorspronkelijke begroeiingen (tot aan het begin van de 20^e eeuw) werden gedomineerd door Klein slijkgras. Door de aanplant en vervolgens uitbreiding (sinds de jaren 1920) is Engels slijkgras tegenwoordig de algemene en dominante soort in het habitatype binnen het gehele verspreidingsgebied. Naast deze beide soorten, wordt op een enkele plek ook de bastaard *Spartina x townsendii* aangetroffen.

Staat van Instandhouding

De Svl van de Slijkgrasvelden is als volgt gerapporteerd in 2019 (Adams et al. 2020):

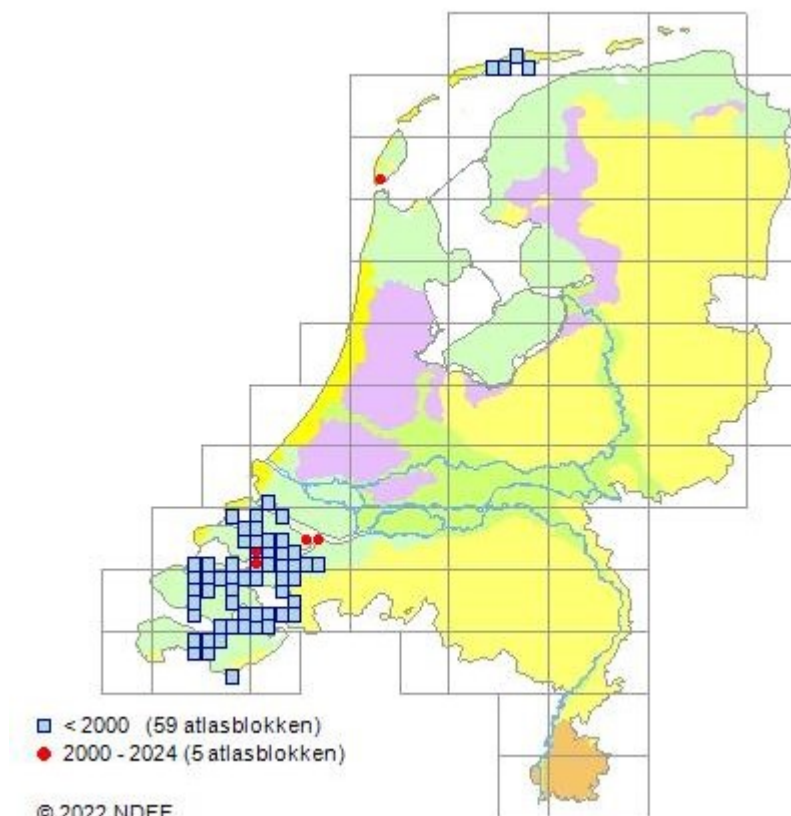
Verspreiding	gunstig
Oppervlakte	gunstig
Structuur & functie	matig ongunstig
Toekomstperspectief	matig ongunstig
Staat van Instandhouding	matig ongunstig

Verspreiding

Het habitatype komt - zover bekend - oorspronkelijk alleen in de Zuidwestelijke Delta voor in de vorm van begroeiingen van Klein slijkgras (de historische meldingen van deze soort van Terschelling in Figuur 1 zijn waarschijnlijk onjuist). Door de aanplant en vervolgens uitbreiding van Engels slijkgras (sinds de jaren 1920) is de oppervlakte en verspreiding van het habitatype in de loop van de 20ste eeuw sterk uitgebreid en wordt het type ook in het Waddengebied aangetroffen. Hier betreft het op de meeste plekken relatief kleine, lokale begroeiingen. Grotere oppervlaktes worden aangetroffen in brakke gebieden in de Zuidwestelijke Delta en het Waddengebied, en ook op schorren van de Oosterschelde met gedempt getij.

Trends

De vorm van Slijkgrasvelden met Klein slijkgras is in de loop van de 20^e eeuw overal vervangen door de vorm met Engels slijkgras. Deze soort heeft zich sterk uit weten te breiden in het Waddengebied en ook op d schorren van de Oosterschelde, nadat daar het getij gereduceerd werd. Klein slijkgras werd aan het eind van de 20^e eeuw als uitgestorven beschouwd. Recent zijn echter planten ontdekt die op basis van bloemkenmerken tot Klein slijkgras gerekend kunnen worden. Het is onduidelijk of het om nieuwe vestigingen gaat, of dat de soort enige tijd over het hoof is gezien. Het eerste is goed mogelijk, waarbij de soort vanuit Frankrijk langs de kust noordwaarts uitbreidt. De soort heeft inmiddels kleine populaties in het Krammer-Volkerak, op de schorren van de Oosterschelde, in de Grevelingen en op de zuidpunt van Texel. Met name in de Oosterschelde bestaat de kans op meer vindplaatsen dan nu bekend zijn. Het herstel van Klein slijkgras kan beschouwd worden als een positieve trend in de landelijke structuur & functie.

Figuur 1. Verspreiding van Klein slijkgras voor en na 1990 (www.verspreidingsatlas.nl, gegevens Floron)

Voorstel gunstige Staat van Instandhouding

De gunstige waarden voor verspreidingsgebied en oppervlakte zijn gebaseerd op Bijlsma et al. (2014), maar wat betreft de oppervlakte gecorrigeerd voor nieuwe oppervlakte-gegevens (t0-waarden). Voor de verspreiding en oppervlakte geldt de t0-waarde als referentiewaarde.

Voor een landelijk gunstige structuur en functie geeft de Europese Commissie (2017) als richtlijn dat een groot deel (>90%) van de oppervlakte in een goede staat moet zijn. Het getal is voor de Nederlandse situatie erg hoog en mogelijk ook niet noodzakelijk. We gaan ervan uit dat een dermate groot aandeel van de oppervlakte in een goede toestand moet zijn dat het voldoende is voor duurzaam behoud van de ecologische variatie én de populaties van karakteristieke soorten flora en fauna. Het advies is om in Nederland een streefwaarde van ten minste 75% in een goede conditie en hoogstens 15% in een slechte conditie te hanteren, waarbij op het moment dat deze waarden bereikt zijn zal moeten worden geëvalueerd of het voldoende is om de beschreven variatie en flora en fauna te behouden.

Het landelijke toekomstperspectief is gunstig als de drie andere aspecten (verspreidingsgebied, oppervlakte, structuur & functie) gunstig zijn, en de balans tussen drukfactoren en bedreigingen enerzijds en maatregelen anderzijds niet zodanig uitpakt dat een verslechtering van de Svl-score wordt voorzien binnen één of twee rapportageperiodes.

Tabel 2. Informatie over de actuele toestand en gunstige referentiewaarde van aspecten die betrokken zijn bij de beoordeling van de Staat van Instandhouding (Svl) voor het Slijkgrasvelden (H1320). Waarden ontleend aan de laatste EU-rapportage (Adams et al. 2000), referentiewaarden ontleend aan Bijlsma et al. (2014), tenzij anders vermeld.

Aspecten kerngetallen Svl	Periode	Waarde
Verspreidingsgebied	2007-2018	5800 km ²
Beoordeling trend in verspreidingsgebied	2002-2018	stabiel
Gunstige referentiewaarde verspreidingsgebied (FRR)	n.v.t.	5800 km ²

Oppervlakte	2011-2018	840 ha (t0-waarde)
Beoordeling trend in oppervlakte	2001-2018	stabiel
Gunstige referentiewaarde oppervlakte (FRA)	n.v.t.	840 ha
Structuur & functie op basis van lokale beoordelingen (expert kennis)	2007-2018	1% gunstig 99% matig ongunstig 0% zeer ongunstig
Typische soorten (Rode Lijst-status en trend)	2007-2018	n.v.t. (te weinig soorten)
Beoordeling trend structuur en functie (incl. typische soorten)	2007-2018	positief
Gunstige Referentiewaarde structuur & functie en typische soorten	n.v.t.	≥75% goed, ≤15% onvoldoende
Beoordeling overall trend	2001-2018	positief

Indicatoren goede conditie op lokaal niveau

De definitie en toepassing van structuur & functie betekenen dat er een beoordeling gedaan moet worden van de condities op lokaal niveau. De volgende indicatoren kunnen worden gebruikt om de conditie op lokaal niveau te beoordelen:

Structuur:

- natuurlijke landschappelijke setting in pionierzone van de kwelder of langs kreken

Functie:

- natuurlijk getij(verschil) aanwezig
- binnen het habitatype plekken met Klein slijkgras aanwezig

2. Landelijke opgave

Zowel verspreidingsgebied als oppervlakte zijn in een gunstige staat van instandhouding. De landelijke opgave om het habitatype in een gunstige toestand te krijgen betreft specifiek een betere structuur en functie. De enige belangrijke opgave is om een duurzame populatie van Klein slijkgras te realiseren.

III. Haalbaarheid

1. Knelpunten en maatregelen

Knelpunten

In tabel 3 staan de belangrijkste drukfactoren (knelpunten) genoemd die de verspreiding, oppervlakte en kwaliteit van de slijkgrasvelden negatief beïnvloeden, alsmede de mate waarin deze impact hebben, oplosbaar zijn en of het al dan niet een landelijk of regionaal knelpunt betreft.

Tabel 3. Drukfactoren die een gunstige Svl van het Overgangs- en trilvenen in de weg staan. De sterkte van het negatieve effect (impact) is uitgedrukt in hoog (H), matig (M) en laag (L). Tevens is beoordeeld in hoeverre het knelpunt (op termijn) oplosbaar is. Achter de drukfactor staat de code uit de Europese lijst van drukfactoren genoemd en de code uit de standaardlijst van Schmidt (2020).

Drukfactor	Impact?	Oplosbaar?	Grote regionale verschillen?
Verdringing van Klein slijkgras door Engels slijkgras	H	moeilijk	Ja
Getij afwezig of onnatuurlijk	?	moeilijk	Ja
Klimaatverandering	?	moeilijk	Nee

De belangrijkste drukfactor is het verdringen - in het verleden - van Klein slijkgras door Engels slijkgras. Dit zorgt niet zo zeer voor een probleem met de structuur, maar wel voor een onvoldoende

landelijke toestand van de typische soorten. Het aanwezigheid van een onnatuurlijk getij (zoals bijvoorbeeld in de Oosterschelde) of de afwezigheid ervan (Krammer-Volkerak, Grevelingen) wordt hier ook genoemd als drukfactor. Maar of het werkelijk een probleem is, staat ter discussie. Het habitatype heeft zich in de Oosterschelde sterk uitgebreid sinds de afsluiting, ten koste van lage kwelder-vegetatie. En de soort Klein slijkgras is juist teruggevonden op plekken met gedempt getij (Oosterschelde) of geen getij (Grevelingen, Krammer-Volkerak).

Klimaatverandering

Opwarming is mogelijk een verklaring voor de uitbreiding van Klein slijkgras in noordelijke richting, en wordt daarom niet als een direct probleem gezien voor dit habitatype. Wel kan de stijging van de zeespiegel ervoor gaan zorgen dat op termijn kwelders gaan eroderen en alle habitatype 1310, 1320 en 1330 achteruit gaan in oppervlakte.

Maatregelen

- Er zijn geen maatregelen bekend om de structuur & functie van dit habitatype te verbeteren

Regionale verschillen

Opmerkelijk is dat Klein slijkgras tot nu toe met name is gevonden in kustwateren waarvan het getij niet natuurlijk is

Kennisleemtes

- Volledige verspreiding van Klein slijkgras is onbekend; mogelijk komt de soort veel meer voor dan nu in beeld is
- Oorzaak van uitbreiding Klein slijkgras en geschikte standplaatsen

2. Beoordeling haalbaarheid landelijke opgave

De relatief kleine opgave zit in het realiseren van een duurzame populatie van Klein slijkgras. Er wordt ingeschat dat dit - gezien de recente positieve trend - mogelijk zonder enige maatregel kan worden gerealiseerd. Wel moet worden afgesproken wanneer de populatie levensvatbaar is: vooralsnog (totdat er een betere onderbouwing komt) gaan we uit van voorkomen in tenminste 20 kilometerhokken. De verwachting is dat een gunstige staat van instandhouding in 2030 haalbaar is.

3. Advies landelijke doelen

Tussendoel 2030:

Realisatie gunstige staat van instandhouding door (spontane) uitbreiding van Klein slijkgras tot 20 locaties, en behoud van verspreiding en oppervlakte

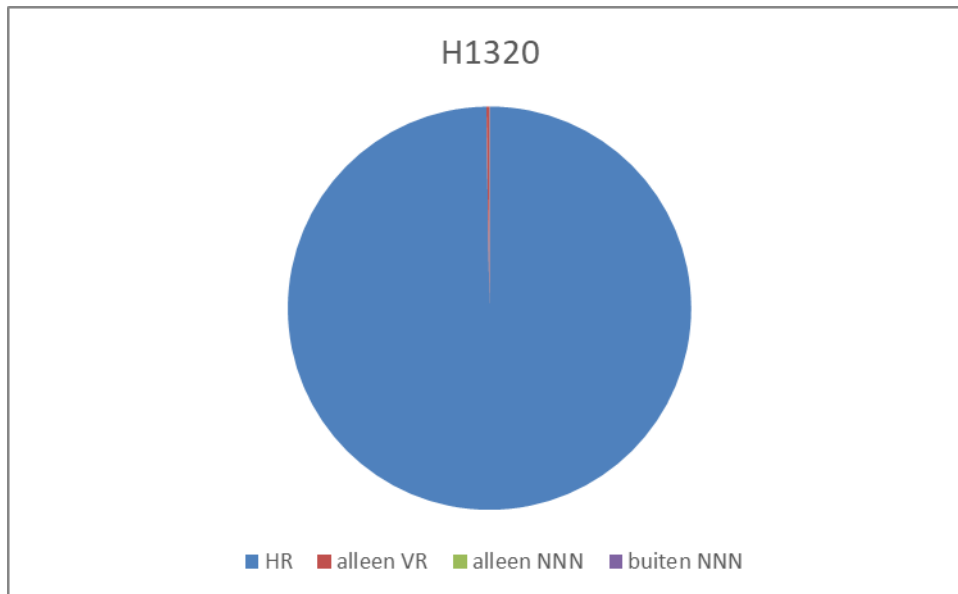
Landelijk doel 2050:

Behoud gunstige staat van instandhouding

IV. Regionale opgave

Verdeling over gebieden en regio's

Het habitatype ligt vrijwel geheel (>99% van de verspreiding) binnen Habitatrichtlijngebieden (Figuur 2).

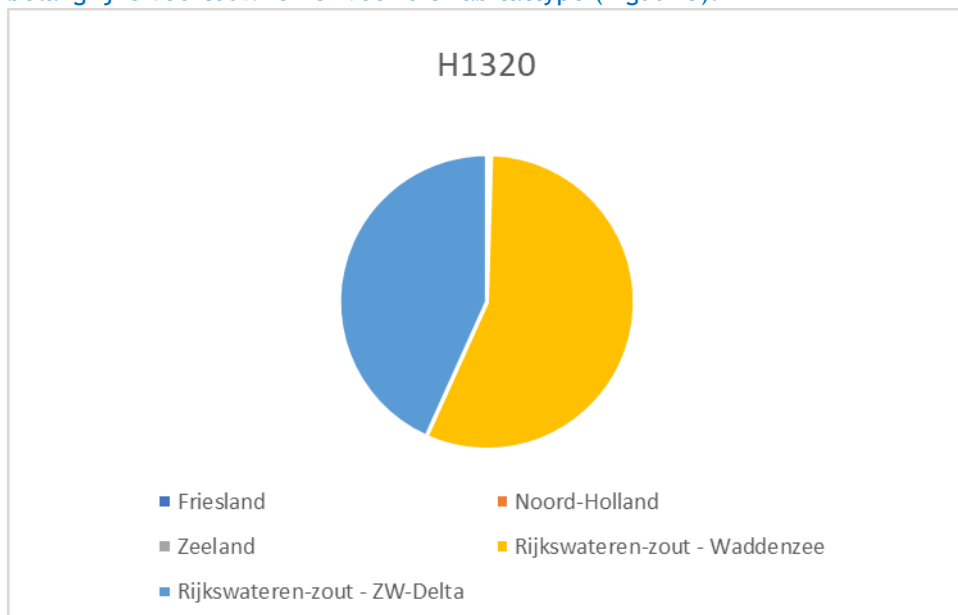
Figuur 2. Aandeel van de verspreiding van habitattype Slijkgrasvelden binnen Habitatrictlijngebieden (HR), buiten HR in Vogelrichtlijngebieden (alleen VR), buiten VHR binnen het Natuurnetwerk Nederland (alleen NNN), en buiten deze beschermde gebieden (buiten NNN)

Het type is in 8 gebieden aangewezen. De grootste oppervlakte wordt vermeld uit:

Waddenzee	474 ha
Oosterschelde	227 ha
Westerschelde & Saeftinghe	136 ha

In alle andere gebieden neemt het habitattype minder dan 5 ha oppervlakte in.

Aangezien het vrijwel overal om buitendijkse voorkomens gaat, is Rijkswaterstaat de enige belangrijke voortouwnemer voor dit habitattype (Figuur 3).

Figuur 3. Geschatte oppervlakte aan habitattype H1320 in regio's op basis van oppervlaktes in Natura-2000-gebieden (databron: Sitters & Schmidt in prep.).

Advies regionale opgave

De landelijk opgave geldt met name ook voor de Oosterschelde (kansrijk voor uitbreiding Klein slijkgras), het Waddengebied en de Westerschelde. Het is de vraag in hoeverre dit laatste gebied geschikt is, gezien het erg grote getijdeverschil.

V. Prioritering

Urgentie: nee

Europees belang: aanzienlijk. In ons land bereikt het type de noordgrens van haar areaal. In het profielendocument staat verder: *“Als gevolg van de verdringing van Klein slijkgras komt het habitatype in Nederland niet meer in goede vorm voor, vandaar dat het belang van dit habitatype tot de laagste categorie behoort.”* Deze tekst is inmiddels achterhaald.

Conflicterende/samengaande doelen en beleidsopgaves:

Het habitatype maakt onderdeel uit van het bredere ecosysteemtype kwelders. Deze vervullen een uiterst belangrijke rol bij het beschermen van het achterland tegen stormen, het meegroeien van land met zeespiegelstijging, en de opslag van koolstof in de bodem.

Advies voor prioritering:

Laag

Literatuur

- Adams, A., R.-J. Bijlsma, G. Bos, S. Clerkx, J. Janssen, A. van Kleunen, W. Remmelts, N. van Rooijen, J. Schaminée & A. Schmidt (2020). Vogel- en Habitatrichtlijn-rapportage 2019. Brochure, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.
- Bijlsma R.J., J.A.M. Janssen, E.J. Weeda & J.H.J. Schaminée (2014). Gunstige referentiewaarden voor oppervlakte en verspreidingsgebied van Natura 2000-habitattypen in Nederland. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-rapport 125, Wageningen.
- Bijlsma, R.J. & J.A.M. Janssen, met medewerking van G. Bos, G.W.A. Ottburg & H. Sierdsema (2021). Ecologisch beoordelingskader voor doelbereik in Natura 2000-gebieden. Wageningen, Wageningen Environmental Research, Rapport 3068, Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- Bijlsma, R.J., J.A.M. Janssen, E.J. Weeda & J.H.J. Schaminée (2014). Gunstige referentiewaarden voor oppervlakte en verspreidingsgebied van Natura 2000-habitattypen in Nederland. WOt-rapport 125, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.
- Janssen, J.A.M. (red.), R.J. Bijlsma (red.), G.H.P. Arts, M.J. Baptist, S.M. Hennekens, B. de Knecht, T. van der Meij, J.H.J. Schaminée, A.J. van Strien, S. Wijnhoven, T.J.W. Ysebaert (2020). Habitatrichtlijnrapportage 2019: Annex D Habitattypen. Achtergronddocument. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-technical report 171.
- Ministerie van LNV (2006). Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.